

УДК 376.2-056.264:364-786

АСПЕКТИ ВЗАЄМОДІЇ ЛОГОПЕДА З БАТЬКАМИ ДІТЕЙ РАНЬОГО ВІКУ В ПРОЦЕСІ КОРЕКЦІЙНОЇ РОБОТИ В УМОВАХ РЕАБІЛІТАЦІЙНОГО ЦЕНТРУ

Хоменко С.О.

svitlana.aspirantka@ukr.net

Постановка проблеми. Пріоритетним напрямом сучасних наукових досліджень корекційної педагогіки є робота з дітьми раннього віку, які мають порушення мовленнєвого розвитку. Раннє виявлення і комплексна абілітація порушень в розвитку дитини обумовлені винятковою важливістю раннього дитячого віку в становленні фізичних, психічних і соціальних функцій людини. Комплексна реабілітація, що включає проведення з дітьми реабілітаційних заходів та надання лікувальної, психологічної, педагогічної та соціальної допомоги здійснюється у реабілітаційних закладах, які підпорядковуються різним Міністерствам залежно від контингенту дітей і змісту допомоги. Міністерству освіти і науки України підпорядковуються навчально-реабілітаційні центри, які керуються у своїй діяльності «Положенням про навчально-реабілітаційний Центр» (1997 р.), а навчання дітей відбувається згідно програм, передбачених для певного спеціального освітнього закладу (відповідно до віку і вад дітей) [6].

Згідно Положення **навчально-реабілітаційний центр** - це заклад освіти, який забезпечує умови для відновлення здоров'я, соціальної адаптації, професійної орієнтації дітей, що мають органічні та функціональні захворювання внутрішніх органів та систем або вади психофізичного розвитку. При навчально-реабілітаційних закладах діють різні служби, зокрема, служба роботи з сім'ями вихованців; відділення ранньої корекційної допомоги; групи тимчасового перебування та ін. В умовах реабілітаційного центру робота з сім'ями проводиться системно, що суттєво відрізняється від традиційних закладів, більшість з яких є інтернатними [6]. Саме сім'я створює середовище, в якому проходить процес первинної соціалізації дитини, формуються ціннісні орієнтації особистості, стиль

взаємовідносин з довіллям. Досвід роботи з дітьми раннього віку з порушеннями психофізичного розвитку показує, що процес абілітації та реабілітації дітей відбувається значно ефективніше за умови активної участі в цьому процесі батьків (сімей) (Wulz, S.V., Hall, M.K., & Klein, M.D., Smenyak. S.). Тому співпраця корекційних педагогів з сім'ями, що виховують дітей з вадами психофізичного розвитку, є важливою умовою ефективної корекційно-реабілітаційної роботи.

Аналіз досліджень і публікацій. Взаємодія з батьками набуває все більшої значущості для фахівців, які працюють з різними категоріями дітей з мовленнєвими порушеннями. Про це свідчать роботи Л. Крапівіної, Т. Волковської, Ю. Мікляєвої, Г. Волкової. Автори підкреслюють важливість співпраці логопедів освітнього закладу і сім'ї. У публікаціях описуються основні форми роботи з батьками, які проводяться в спеціалізованих установах; пропонуються методичні рекомендації, яких слід дотримуватися батькам в домашніх умовах. Особливо значимими для становлення статусу проблеми сім'ї є роботи І. Левченко. Позиція автора визначає стратегічні напрями реабілітаційної допомоги сім'ї, що виховує дитину з порушеннями в розвитку: гуманізація відношення до таких дітей; організація всебічної комплексної спеціалізованої підтримки дітей та їх сімей [3].

Тему участі сім'ї дитини з порушеннями психофізичного розвитку в реабілітаційному процесі в своїх дослідженнях розкрили такі вчені, як Т. Ісаєва, М. Ліборокіна, Г. Багаєва, Л. Грачова, Н. Дементьєва. Проблему ранньої соціальної реабілітації дітей досліджують Д. Митхоч, Р. Сулейменова, М. Уільям. Заслужують на увагу роботи, які розглядають альтернативні підходи до організації реабілітаційної роботи через спеціалізовані

реабілітаційні центри (А. Панова, Б. Шапіро, О. Холстова, Л. Алексеева) [4].

Метою даної статті є визначення основних аспектів взаємодії логопеда з батьками дітей раннього віку в процесі корекційної роботи в умовах реабілітаційного центру.

Виклад основного матеріалу. Сім'я належить до найважливіших суспільних цінностей. Відповідно до деяких наукових теорій, саме форма сім'ї могла протягом багатьох століть визначати загальний напрямок еволюції макросоціальних систем. Кожен член суспільства, окрім соціального статусу, етнічної приналежності, майнового і матеріального положення, від народження і до кінця життя є носієм такої характеристики як сімейно-шлюбний стан. Для дитини сім'я – це середовище, де формуються умови її фізичного, психічного, емоційного та інтелектуального розвитку [9].

Сучасний підхід до сім'ї, що виховує дитину з відхиленнями в розвитку, розглядає її як реабілітаційну структуру, яка від початку має потенційні можливості для створення максимально сприятливих умов для розвитку і виховання дитини (С. Забрамна, І. Левченко, Е. Леонгард, Н. Мазурова, Г. Мішина, О. Мастюкова, Л. Солнцева, В. Ткачова та ін.) [3; 5].

Надання корекційно-педагогічної допомоги дітям раннього віку з порушенням мовленнєвого розвитку вимагає високої професійної підготовленості, де запорука успішності логопедичного впливу залежить не лише від кваліфікованої роботи логопеда, але й від ефективної взаємодії між собою всіх учасників корекційного процесу – педагогів, батьків та інших членів родини.

Поняття "взаємодія", по С. Ожегову, слід розглядати як [8]:

- взаємний зв'язок двох явищ;
- взаємну підтримку.

Ми використовуємо термін "взаємодія" освітнього закладу і сім'ї, що припускає спільну діяльність педагогів і батьків по вихованню дитини, спілкування, обмін думками, почуттями, переживаннями, де батьки виступають у позиції партнерів, а не учнів педагогів.

Мета взаємодії логопеда і сім'ї – об'єднання зусиль дорослих для успішного

мовленнєвого розвитку дитини, але це неможливо без етапу мотивації батьків на майбутню спільну діяльність, без підвищення педагогічної, практичної грамотності батьків в області корекції мовленнєвих порушень, без формування адекватної позиції і поведінки по відношенню до дитини.

Супровід сім'ї в умовах реабілітаційного центру припускає сімейно-центрований підхід, який дає можливість враховувати не лише особливості дитини, але й сім'ї, тобто працювати з системою "дитина-батьки" і активно залучати батьків до роботи з розвитку дитини. У роботі з сім'єю у рамках сімейно-центрованого підходу фахівці повинні прагнути створювати умови для того, щоб батьки самі формулювали запит до фахівця, активно брали участь в обстеженні дитини, разом з фахівцями планували індивідуальну програму роботи з дитиною та сім'єю і брали активну участь в реалізації цієї програми. Сім'я може бути ефективним партнером логопеда тільки у тому випадку, якщо йому вдасться переконати членів родини у важливості батьківської підтримки педагога і розуміння важливості корекційного процесу, адже саме активність та зацікавленість батьків в корекційному процесі є найважливішою складовою корекційно-логопедичної роботи [2; 9; 10].

Отже, основне завдання логопеда, яке стоїть на початковому етапі роботи – формування мотивації у батьків до корекційної роботи.

Робота з батьками в умовах реабілітаційного центру повинна будуватися на шанобливому ставленні фахівців до батьків, визнанні батьківської компетентності, виходячи з віри в їх здатність розуміти дитину, навчатися і знаходити оптимальні способи рішення виникаючих проблем. Це відкриває шлях до партнерських стосунків батьків й фахівців та конструктивної співпраці.

Основоположними принципами співпраці логопеда з батьками під час корекційної роботи в умовах реабілітаційного центру є наступні [7; 9; 11]:

1. Принцип єдності діагностики і корекції розвитку. Корекційно-педагогічний процес вимагає постійного контролю за динамікою загального та мовленнєвого розвитку дитини і ефективністю виконання корекційних програм.

Подолання виявленого порушення залежить від правильності і точності його встановлення.

2. Принцип гуманістичної спрямованості корекційної допомоги. Цей принцип ґрунтується на визнанні самоцінності особистості дитини з порушеннями в мовленнєвому розвитку і створенні умов для її гармонійного розвитку.

3. Принцип інтеграційного використання психолого-педагогічних методів і прийомів. Комплексний системний підхід в застосуванні різноманітних засобів, методів і прийомів психокорекційного впливу дозволяє враховувати особливості різних порушень розвитку і успішно здійснювати їх корекцію.

4. Принцип гармонізації внутрісімейної атмосфери. Цей принцип орієнтує психокорекційну роботу на вирішення особистісних і міжособистісних конфліктів між членами сім'ї.

5. Принцип надання особово-орієнтованої допомоги. З використанням цього принципу здійснюється психологічна корекція особистісних девіацій у дитини з порушеннями в розвитку, членів її сім'ї та осіб, що здійснюють з нею безпосередню взаємодію.

6. Принцип формування позитивного відношення до дитини з порушеннями в розвитку. Цей принцип припускає формування позитивних ціннісних орієнтацій і установок у батьків дитини, прийняття її порушень членами сім'ї і особами соціального оточення.

7. Принцип єдності виховного впливу сім'ї, освітніх установ і фахівців реабілітаційного центру. Успіх корекційної роботи з дитиною можливий тільки за умови тісної взаємодії між сім'єю і фахівцями служби реабілітаційного центру.

Взаємодія логопеда з батьками дітей раннього віку спрямована на вирішення наступних завдань [1; 2; 7; 9]:

- ✓ формування мотивації до участі в освітньому процесі;
- ✓ залучення батьків до освітньо-корекційного процесу;
- ✓ встановлення партнерських стосунків з сім'єю кожної дитини;
- ✓ підвищення рівня педагогічної компетенції батьків;
- ✓ об'єднання зусиль для розвитку і корекції мовленнєвих порушень;
- ✓ створення атмосфери

взаєморозуміння, спільності інтересів, емоційної підтримки батьків;

✓ навчання батьків навичкам ефективної взаємодії та ігровим прийомам для розвитку психічних процесів й мовлення дитини;

✓ надання інформаційної допомоги щодо особливостей розвитку мовлення дітей раннього віку в нормі та можливих причин виникнення мовленнєвих порушень в ранньому віці;

✓ допомога батькам у виборі адекватного подальшого освітнього маршруту для дитини;

✓ створення в родині умов, сприятливих для загального й мовленнєвого розвитку дітей;

✓ проведення цілеспрямованої й систематичної роботи із загального й мовленнєвого розвитку дітей раннього віку;

✓ оволодіння основами спеціальної педагогіки і психології, навичками проведення в домашніх умовах занять з ранньої стимуляції, корекційного розвитку і виховання, а також навчання своїх дітей;

✓ ознайомлення батьків з деякими друкованими виданнями, які можуть бути використані в самостійній корекційній діяльності.

Отже, основна мета роботи команди фахівців полягає в тому, щоб допомогти сім'ї створити оптимальні умови для розвитку дитини, при цьому батьки повинні займати активну позицію, а фахівці надають їм необхідну підтримку: інформаційну, методичну, психолого-педагогічну, соціальну.

Для забезпечення успішної взаємодії логопеда з батьками дітей раннього віку в умовах реабілітаційного центру в процесі корекційної роботи використовуються різноманітні форми співпраці. Їх можна розділити на три блоки:

1. Колективні: батьківські збори, спільні свята й розваги, круглі столи.

2. Індивідуальні: анкетування, індивідуальні бесіди, індивідуально-практичні консультації, зошити для домашніх завдань.

3. Наочні: інформаційні стенди, пересувні папки, пам'ятки.

Як показав аналіз практичного досвіду роботи фахівців реабілітаційних центрів, більш ефективною формою взаємодії логопеда з батьками є індивідуальна форма співпраці, яка

дозволяє встановити тісніший контакт з батьками і дати потрібну інформацію, що стосується безпосередньо їх дитини.

Індивідуальна робота логопеда з батьками, під час якої батьки (мати) набувають практичних навичок, здійснюється такими методами [2; 5; 9; 10; 11]:

- демонстрація батькам (матері) дитини з порушеннями в розвитку методичних прийомів роботи, спрямованих на корекцію порушень мовленнєвого розвитку, а також на формування навичок адекватної поведінки і гармонійної особистості;

- конспектування батьками (матір'ю) заняття, що проводиться логопедом;

- самостійне проведення батьками (матір'ю) окремого заняття або частини заняття під контролем логопеда;

- виконання батьками (матір'ю) домашніх завдань зі своєю дитиною;

- самостійне виготовлення батьками (матір'ю) наочних посібників для проведення занять з дитиною; читання спеціальної літератури, рекомендованої логопедом.

Отже, батьки залучаються до активної участі в програмі допомоги дитині, починаючи із запиту і первинної оцінки, реалізують етапи програми в повсякденному житті сім'ї, а потім беруть участь в оцінці ефективності програми та в її зміні, якщо це потрібно.

Підсумовуючи все вищесказане, можна зробити висновок, що в ході взаємодії логопеда з сім'єю важливо дотримуватися таких умов:

- необхідність практичного освоєння

ігрових методів, прийомів та навичок спілкування батьків (матері) з власною дитиною;

- необхідність наочності, доступності поданої інформації з практичними зразками та обов'язковою участю дітей;

- роз'яснювальні заходи з підключенням різних фахівців.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Таким чином, аналіз літературних даних, включаючи роботи, в яких розглядається сучасний стан проблеми сім'ї, що виховує дитину раннього віку з порушеннями мовлення, свідчить про поступальний розвиток процесу її вивчення. Дослідники наголошують на необхідності залучення батьків до вирішення проблем своєї дитини шляхом взаємодії з міждисциплінарною командою реабілітаційного центру. Фахівці повинні допомагати батькам правильно розуміти і оцінювати можливості своєї дитини; їх потрібно спеціально навчати займатися з власною дитиною в домашніх умовах. Допомога сім'ї повинна полягати в наданні батькам необхідної підтримки: інформаційної, методичної, психолого-педагогічної, соціальної.

Подальше коло досліджень може бути спрямоване на вивчення проблеми розробки нових та удосконалення існуючих форм та методів взаємодії логопеда з батьками під час корекційно-логопедичної роботи з дітьми раннього віку із затримкою мовленнєвого розвитку.

Література

1. Авдеева Н. Н. Раннее вмешательство и эмоционально-личностные нарушения в раннем возрасте [Электронный журнал] / Н. Н. Авдеева // Психологическая наука и образование. – 2010, № 5. Режим доступа до ресурсу: www.psyedu.ru / ISSN: 2074-5885 /
2. Батаева Н. В. Особенности работы учителя-логопеда с родителями в процессе реабилитационной работы с воспитанниками центра [Электронный ресурс] / Н. В. Батаева. – 2012-2013. – Режим доступа до ресурсу: <http://festival.1september.ru/articles/624740/>
3. Левченко И. Ю. Психологическая помощь семье, воспитывающей ребенка с отклонениями в развитии: Методическое пособие / И. Ю. Левченко, В. В. Ткачева. – М.: Просвещение, 2008. – 239 с.
4. Ляшенко В. І. Формування життєвої компетентності дітей-інвалідів у центрах ранньої соціальної реабілітації: автореф. дис. канд. пед. наук: спец.13.00.05 / В. І. Ляшенко. – Луганськ, 2005. – 20 с.
5. Мاستюкова Е. М., Московкина А. Г. Семейное воспитание детей с отклонениями в развитии: Учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений / Под ред. В. И. Селиверстова. – М.: Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 2003. – 408 с.
6. Миронова С. П. Основы коррекционной педагогики : навчально-методичний посібник / С. П. Миронова, О. В. Гаврилов, М. П. Матвеева ; [за заг. ред. С. П. Мироновой]. – Кам'янець-Подільський : Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2010. – 264 с.
7. Нарулина Е. Ю. Взаимодействие родителей и учителя-логопеда в коррекционном процессе [Электронный ресурс] / Е. Ю. Нарулина. – 2015. – Режим доступа до ресурсу: <http://gigabaza.ru/doc/5901.html>
8. Ожегов С. И. Толковый словарь русского языка / С. И. Ожегов, Н. Ю. Шведова. – М.: Аз, Издание 3-е, стер., 1996 г. – 928 с.
9. Психология семьи и большой ребенок. Учебное пособие: Хрестоматия / авт. сост. И. В. Добряков, О. В. Защиринская. – СПб.: Речь, 2007. – 400 с.
10. Служба ранней помощи: справочно-методические материалы по организации Служб ранней помощи / отв. ред. М. М. Цапенко. – М.: МГППУ, 2011. – 220 с.
11. Старкова Н. Методические аспекты взаимодействия учителя-логопеда с современной семьей с целью

коррекции речевых нарушений у дошкольника [Электронный ресурс] / Н. Старкова. – 2014. – Режим доступа до ресурсу: <http://www.maam.ru/detskijasad/metodicheskie-aspekty-vzaimodeistviya-uchitelja-logopeda-s-sovremenoj-sembje-s-celyu-korekcii-rechevyh-narusenij-u-doshkolnika.html>

References

1. **Avdeeva** N. N. Rannee vmeshatelstvo i emotsionalno-lichnostnyie narusheniya v rannem vozraste [Elektronny zhurnal] / N. N. Avdeeva // Psihologicheskaya nauka i obrazovanie. – 2010, № 5. Rezhim dostupu do resursu: www.psyedu.ru / ISSN: 2074-5885 /
2. **Bataeva** N. V. Osobennosti raboty uchitelya-logopeda s roditelyami v protsesse reabilitatsionnoy raboty s vospitannikami tsentra [Elektronny resurs] / N. V. Bataeva. – 2012-2013. – Rezhim dostupu do resursu: <http://festival.1september.ru/articles/624740/>
3. **Levchenko** I. Yu. Psihologicheskaya pomoshch seme, vospityivayushey rebenka s otkloneniyami v razvitii: Metodicheskoe posobie / I. Yu. Levchenko, V. V. Tkacheva. – M.: Prosveschenie, 2008. – 239 s.
4. **Lyashenko** V. I. Formuvannya zhittevoyi kompetentnosti ditey-invalidiv u tsentrah rannoyi sotsialnoy reabilitatsiyi: avtoref. dis. kand. ped. nauk: spets.13.00.05 / V. I. Lyashenko. – Lugansk, 2005. – 20 s.
5. **Mastyukova** E. M., Moskovkina A. G. Semeynoe vospitanie detey s otkloneniyami v razvitii: Ucheb. posobie dlya stud. vyssh. ucheb. zavedeniy / Pod red. V. I. Seliverstova. – M.: Gumanit. izd. tsentr VLADOS, 2003. – 408 s.
6. **Mironova** C. P. Osnovi korektsionnoy pedagogiki : navchalno-metodichniy posibnik / C. P. Mironova, O. V. Gavrilov, M. P. Matveeva ; [za zag. red. C. P. MironovoYi]. – Kam'yanets-Podilskiy : Kam'yanets-Podilskiy natsionalny universitet imeni Ivana Ogiienka, 2010. – 264 s.
7. **Narulina** E. Y. Vzaimodeystvie roditel'ey i uchitelya-logopeda v korektsionnom protsesse [Elektronny resurs] / E. Y. Narulina. – 2015. – Rezhim dostupu do resursu: <http://gigabaza.ru/doc/5901.html>
8. **Ozhegov** S. I. Tolkovyy slovar russkogo yazyka / S. I. Ozhegov, N. Y. Shvedova. – M.: Az; Izdanie 3-e, ster., 1996 g. – 928 s.
9. **Psihologiya** semi i bolnoy rebenok. Uchebnoe posobie: Hrestomatiya / avt. sost. I. V. Dobryakov, O. V. Zashchirinskaya. – SPb.: Rech, 2007. – 400 s.
10. **Sluzhba** ranney pomoschi: spravochno-metodicheskie materialy po organizatsii Sluzhb ranney pomoschi / otv. red. M. M. Tsapenko. – M.: MGPPU, 2011. – 220 s.
11. **Starkova** N. Metodicheskie aspekty vzaimodeystviya uchitelya-logopeda s sovremennoy semej s tselyu korektsii rechevyh narusheniy u doshkolnika [Elektronny resurs] / N. Starkova. – 2014. – Rezhim dostupu do resursu: <http://www.maam.ru/detskijasad/metodicheskie-aspekty-vzaimodeistviya-uchitelja-logopeda-s-sovremenoj-sembje-s-celyu-korekcii-rechevyh-narusenij-u-doshkolnika.html>

Хоменко С. О. Аспекти взаємодії логопеда з батьками дітей раннього віку в процесі корекційної роботи в умовах реабілітаційного центру.

У статті досліджується проблема визначення основних аспектів взаємодії логопеда з батьками дітей раннього віку в процесі корекційної роботи в умовах реабілітаційного центру. Здійснений аналіз літературних джерел, включаючи роботи, в яких розглядається сучасний стан проблеми сім'ї, що виховує дитину раннього віку з порушеннями мовлення, свідчить про актуальність та поступальний розвиток процесу її вивчення. Зазначено, що сім'ям, які виховують дітей раннього віку з порушеннями розвитку, в тому числі й мовленнєвого, необхідно надання цілеспрямованої медичної, психолого-педагогічної та соціальної допомоги, яка орієнтована на максимально можливий розвиток дітей цієї категорії в умовах сімейного виховання, їх соціалізацію, підготовку до самостійного життя та інтеграцію в суспільство. Описано основні методичні принципи, завдання, форми та методи взаємодії логопеда з батьками під час корекційно-логопедичної роботи в умовах реабілітаційного центру, які сприятимуть успішному подоланню мовленнєвих порушень у дітей. Обґрунтовано важливість залучення батьків до активної участі в програмі допомоги дитині в умовах реабілітаційного центру та впровадження етапів програми в повсякденному житті родини, що робить засвоєння дітьми мовленнєвих умінь і навичок конкретнішим, доступнішим, усвідомленим, а також значно підвищує ефективність логопедичної роботи.

Ключові слова: взаємодія, сім'я, діти раннього віку, порушення мовлення, логопедична робота, реабілітаційний центр.

Хоменко С. А. Аспекты взаимодействия логопеда с родителями детей раннего возраста в процессе коррекционной работы в условиях реабилитационного центра.

В статье исследуется проблема определения основных аспектов взаимодействия логопеда с родителями детей раннего возраста в процессе коррекционной работы в условиях реабилитационного центра. Осуществленный анализ литературных источников, включая работы, в которых рассматривается современное состояние проблемы семьи, которая воспитывает ребенка раннего возраста с нарушениями речи, свидетельствует об актуальности и поступательном развитии процесса ее изучения. Отмечено, что семьям, которые воспитывают детей раннего возраста с нарушениями развития, в том числе и речевого, необходимо предоставление целенаправленной медицинской, психолого-педагогической и социальной помощи, которая ориентирована на максимально возможное развитие детей этой категории в условиях семейного воспитания, их социализацию, подготовку к самостоятельной жизни и интеграцию в общество. Описаны основные методические принципы, задания, формы и методы взаимодействия логопеда с родителями во время коррекционно-логопедической работы в условиях реабилитационного центра, которые будут способствовать успешному преодолению речевых нарушений у детей. Обоснована важность привлечения родителей к активному участию в программе помощи ребенку в условиях реабилитационного центра и внедрения этапов программы в повседневной жизни семьи, которая делает усвоение детьми речевых умений и навыков конкретнее, более доступным, осознанным, а также значительно повышает эффективность логопедической работы.

Ключевые слова: взаимодействие, семья, дети раннего возраста, нарушение речи, логопедическая работа, реабилитационный центр.

Khomenko S.O. Aspects of speech therapist's interaction with parents of early age children during their correctional work at a rehabilitation centre.

The article discusses the issue of determination of the fundamental aspects of speech therapist's interaction with parents of early age children during their correctional work at a rehabilitation centre. Examination of bibliography, which included also the works describing the current state of understanding of the families that bring up early age children with speech disorders, demonstrates importance of this issue and ongoing development of its study. The author indicates that the families upbringing early age children with disabilities, including speech disorders, need to be provided with targeted medical, psychological, educational and social assistance that is focused on the best possible development of such children in their families, their socialization, preparation for independent life and integration into society. The article presents basic methodological principles, objectives, forms and methods of speech therapist's interaction with parents during intervention speech therapy at rehabilitation centres that will contribute to the successful overcoming of children's speech disorders. It also substantiates importance of parents' involvement into active participation in the assistance program for their children at rehabilitation centres as well as implementation of the program phases into everyday family life, that makes speech skills mastering by children more specific, accessible, consciousness and increases significantly the speech therapy effectiveness.

Keywords: interaction, family, early age children, speech disorders, speech therapy, rehabilitation centre.

Стаття надійшла до редакції 15.07.2015 р.

Статтю прийнято до друку 20.07. 2015 р.

Рецензент: д.п.н., проф. Шеремет М. К.